

Tijdschriftonderzoek van het Vlaamse Centrum
voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB)

YVER T'SJOEN

Bij ministerieel besluit van 7 april 2000 is in Vlaanderen het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB) opgericht. Dit expertisecentrum op het gebied van archiefonderzoek en de tekstgenetische studie die aan de basis ligt van betrouwbare leesedities zetelt in de schoot van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL) in Gent. Het CTB is sinds augustus 2000 operationeel en op 1 oktober gingen de eerste zeven wetenschappelijke projecten van start: vier op het gebied van de literatuurstudie en drie musicologische projecten.

Deze Vlaamse – nog kleinschalige – tegenhanger van het Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis, en van vergelijkbare onderzoekscentra als het ITEM (Institut des Textes et Manuscrits Modernes, Parijs), de STS (Society for Textual Scholarship, New York) en het Nordiskt Nätverk för Editjonsfilologer (Scandinavië), legde zich aanvankelijk toe op de studie van de negentiende- en twintigste-eeuwse

literatuur en muziek in Vlaanderen. Van meet af aan is echter vooropgesteld dat ook andere perioden in het onderzoek zouden worden betrokken. Sinds 2002 is het onderzoeksveld verbreed. Het centrum richt zich sinds kort ook op de archivering en de editie van niet-literaire teksten die hun belang hebben voor de geschiedschrijving van het Vlaamse culturele leven.

De dagelijkse leiding van het CTB is in handen van een coördinator die de onderzoeksprojecten in overleg met de promotores mee begeleidt. De selectie van de projecten en de advisering is een taak van een Gemengde Commissie Teksteditie en Bronnenstudie, waarin deskundigen op het gebied van de moderne editiewetenschap en vertegenwoordigers van verschillende organisaties en instellingen (zoals het Vlaams Fonds voor de Letteren) zetelen.

Het CTB werkt met het oog op de archivering van het papieren erfgoed (op het gebied van letterkunde en muziek) en op de constitutie van we-

tenschappelijke tekstedities intensief samen met het AMVC-Letterenhuis (Antwerpen) en het Studiecentrum voor Vlaamse muziek. Voor de literaire studieprojecten wordt overwegend gebruik gemaakt van de (on)ontgonnen AMVC-collecties (en van andere openbare archiefinstellingen). Op die wijze worden overgeleverde bronnen in het Vlaamse letterenhuis ontsloten en geïnventariseerd; de resultaten worden systematisch online beschikbaar gesteld (via de databank Agrippa, beschikbaar op <http://lib.ua.ac.be/AMVC>). De hechte samenwerking tussen het Letterkundig Museum (Den Haag) en het AMVC-Letterenhuis zal er in de nabije toekomst hopelijk voor zorgen dat wetenschappers voortaan gemakkelijker toegang krijgen tot, en een overzicht hebben van, literaire nalatenschappen die zich in (een van) beide instellingen bevinden.

In het 'Tussentijds Verslag Eerste Kwartaal 1/08/2000-31/12/2000' (kwartaalrapport van het CTB) wordt de vierledige doelstelling van het CTB kernachtig geformuleerd: '1. Projecten ontwikkelen en uitvoeren op het vlak van de ontsluiting van het Vlaamse literair en muzikaal erfgoed. 2. Het verzorgen en (doen) uitgeven van wetenschappelijk verantwoorde uitgaven van literaire en muzikale werken.

3. Het voorbereiden en realiseren van "producten" die de zichtbaarheid van het Vlaamse literair en muzikaal erfgoed bevorderen. Vb. publicaties, tentoonstellingen, voorstellingen, [...] catalogi, thesauri, radio- en televisieprogramma's e.d. 4. Op de hierboven geschetste gebieden bijdragen leveren aan de theorievorming op nationaal en internationaal gebied en aan het beleidsvoorbereidend onderzoek in Vlaanderen' (p.7). Het beleid van het CTB gaat uit van drie uitgangspunten, namelijk het inventariseren, het bestuderen en het onder de aandacht brengen van het Vlaamse culturele erfgoed. De wetenschappelijke inventarisatie van documentaire bronnen (manuscripten, briefwisseling, iconografie) is een noodzakelijk fundament voor de samenstelling van wetenschappelijk verantwoorde tekstitgaven (van Vlaamse klassiekers, zoals de tekstedities van Streuvels' *De teleurgang van den Waterhoek* en *Consciencs De Leeuw van Vlaenderen* door E. Vanhoutte), voor de reconstructie van een schrijvers- of componistenleven,¹ voor de literaire en muzikale historiografie, voor leesuitgaven,² enzovoorts.

In een eerste fase van de werkingstermijn (2000-2001) patroneerde het CTB, in samenspraak met universitaire centra en archiefinstellingen, vier literaire projecten: de editie van

de briefwisseling tussen Streuvels en zijn Nederlandstalige uitgevers (met uitzondering van L.J. Veen), de ontsluiting van de correspondentie van Raymond Herreman (periode 1945-1947) en van de brieven rond De Kapel, en de inventarisering van de briefwisseling van/rond het Nieuw Vlaams Tijdschrift. In een volgende fase (2002-2003) zijn nieuwe projectvoorstellen ingediend en door de GCTB goedgekeurd. Afhankelijk van de beschikbare financiën (van het Ministerie van Cultuur en het Vlaams Fonds voor de Letteren) zullen die projecten vanaf 1 oktober 2002 worden uitgevoerd.

Onderzoek naar de verankering van literaire tijdschriften, het (al dan niet expliciet verwoorde) programma, de redactionele samenstelling, de lijst van medewerkers, de poëtica en de functie draagt onmiskenbaar bij tot de studie en de kennis van de literatuurgeschiedenis van een taalgebied. In Vlaanderen zijn naslagwerken over en anthologieën met bijdragen uit vooroorlogse periodieken beschikbaar waaruit het belang van dit specifieke onderzoek blijkt. Over *Van Nu en Straks* (A. van Elslander, A.M. Musschoot, brievenuitgave, ed. L. van Dijck, M. Somers, J.P. Lissens), *De Boomgaard* (J. Weisgerber), 't *Fonteintje* (A. Demedts en M. Daane), *Ruimte* (F. van Passel) en

andere tijdschriften³ zijn wetenschappelijke of meer populariserende publicaties voorhanden. Naar de geschiedenis van naoorlogse Vlaamse bladen, behalve voor *Tijd en Mens* (J. Joosten), *De Vlaamse Gids* (E. Bruinsma en K. Humbeeck) en enkele periodieken met aandacht voor poëzie,⁴ is nagenoeg geen diepgaand en systematisch onderzoek verricht. Er bestaat dan wel een overzichtelijke *Bibliografie van de literaire tijdschriften in Vlaanderen en Nederland* (H. van Assche en R. Roemans), doelgerichte studie van literaire bladen bestaat niet. Dit in tegenstelling tot de wetenschappelijke aandacht die in Nederland aan tijdschriftstudie wordt besteed.⁵ Precies het resultaat van die blijvende aandacht in Nederland geeft aan welke de specifieke waarde is van dit soort onderzoek voor de literatuurgeschiedschrijving.

Tijdschriften zijn meer dan de kweekvijvers voor literair talent, de laboratoria voor experimentele schrijftuur. Ze kunnen ook fungeren als katalysator, als spreekbuis voor een generatie schrijvers of een bepaald poëticaal denken, ze kunnen evenzeer worden beschouwd – in P. Bourdieus terminologie – als kleine 'legitimatiemachines' of als 'oorlogsmachines' (D. van Bastelaere) die een segment van het literaire veld willen veroveren en zich in

het machtige middenveld van het literaire landschap vestigen. Die diverse begripsomschrijvingen impliceren dat een tijdschrift (in mindere of meerdere mate) belangrijk of bepalend is voor dat literaire landschap. Kennis van de positionering van periodieken levert de onderzoeker gegevens voor de literaire historiografie.

Sinds kort wordt in Vlaanderen eindelijk op meer systematische basis en onder deskundige begeleiding werk gemaakt van het tijdschriftenonderzoek. Onder de auspiciën van het CTB worden momenteel twee ontsluitings- en inventarisatieprojecten uitgevoerd die een bijgestuurd beeld van twee boeiende perioden in de Vlaamse literatuur zullen opleveren. Tegelijk verantwoorden de eerste voorlopige onderzoeksresultaten een pleidooi voor meer gestructureerde tijdschriftstudie: de inventarisatie van het overgeleverde materiaal biedt de onderzoeker een panoramisch overzicht van alle beschikbare archivalia. Die registratie van bronnen stelt hem/haar in staat lacunes aan te duiden en gericht naar bijkomende gegevens te speuren (bijvoorbeeld door het verzamelen van getuigenissen van direct betrokkenen, of meer doelgericht speurwerk). Tegelijk kan de onderzoeker in geïndividualiseerde dossiers (of nalatenschappen) gegevens verzame-

len die de eerste onderzoeksresultaten verfijnen en/of aanvullen. Naast de tijdschriftdossiers met archiefmateriaal zijn er de archieven van schrijvers die redacteur of medewerker van het tijdschrift waren. Die verzamelde informatie is vervolgens de basis voor verder wetenschappelijk onderzoek.

In oktober 2000 ging een eerste ontsluitingsproject van het AMVC-Letterenhuis van start (promotor: L. van Dijck, projectuitvoeder: B. van Raemdonck). Het inventariserend onderzoek focust uitsluitend op het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* (1946-1983), waar belangrijke schrijvers als August Vermeylen, Herman Teirlinck, Piet van Aken, Maurice Gilliams, Ivo Michiels, Paul Snoek, Hubert Lampo, Paul de Wispelaere en anderen aan meewerkten of in de redactie zetelden. Het periodiek kent een lange, geanimeerde geschiedenis, en was een trefpunt van de 'oudere' en de 'jongere' generatie Vlaamse schrijvers. Het NVT-onderzoek is gericht op een complete inventarisatie van het archief (gedeponeerd in het AMVC-Letterenhuis), dat toegankelijk wordt gemaakt en gevaloriseerd. De projectuitvoerder deed eerst onderzoek naar tijdschriften daaraan gerelateerde persoonlijke archivalia van redactionele spilfiguren, en betrok later ook de deelar-

chieven van NVT-medewerkers in het onderzoek. Doelstelling van dit eerste CTB-tijdschriftproject is het ontsloten en gecatalogeerde NVT-archief beschikbaar te stellen via de elektronische catalogus op het bezit (Agrippa). Daarnaast beoogt het AMVC-Letterenhuis als projectverantwoordelijke de inventaris van het archief in boekvorm of op CD-rom voor verdere wetenschappelijke exploitatie beschikbaar te stellen. In de omschrijving van dit ambitieuze en in 2002 grotendeels gerealiseerde project drukte AMVC-conservator Leen van Dijck de wens uit dat dit NVT-onderzoek een 'model-functie' zou krijgen op het gebied van onderzoek naar literaire periodieken in Vlaanderen. Op basis van de resultaten zal de gebruiker kunnen nagaan in welke mate aan die hooggestemde verwachtingen is voldaan.

In de loop van 2002 ving - na een eerste uitstel - een tweede specifiek tijdschriftenproject van het AMVC-Letterenhuis aan (projectuitvoerder: S. Vanclooster). De opdracht van de onderzoeker bestaat erin de verspreide briefwisseling van Vlaamse redacteurs en Vlaamse medewerkers van twee literair-historisch belangrijke interbellumtijdschriften in kaart te brengen. Naast een inventaris van de tijdschriftarchieven van 't Fonteintje

(1921-1924) en Forum (1931-1935) zal de databank (evenzeer beschikbaar via Agrippa) gegevens bevatten uit de persoonlijke dossiers van Maurice Roelants, Raymond Herreman, Richard Minne en Karel Leroux (redacteurs van 't Fonteintje) en van Gerard Walschap, Marnix Gijsen, Maurice Roelants en Raymond Herreman (leden van de Vlaamse redactie van Forum), en ook van medewerkers als Joris Vriamont en Urbain van de Voorde ('t Fonteintje) en Willem Elsschot, Jan van Nijlen en anderen (Forum). Een van de doelstellingen van dit project is de nalenschap van de 'Forum-generatie' toegankelijk te stellen. Dat kan alleen door te opteren voor een (arbeidsintensieve) thematische ontsluiting van individuele dossiers - schrijvers correspondeerden onderling over hun visie op de respectievelijke bladen waar ze bij betrokken waren - en alle overgeleverde manuscripten (van scheppend en kritisch werk) die in een van beide bladen zijn opgenomen in het onderzoek te betrekken. Alleen dan kan het resultaat van de ontsluiting en inventarisatie gegevens opleveren voor een verdere studie van het oeuvre van die schrijvers en inzicht verschaffen in de (poëtische) evolutie van hun werk. Een andere doelstelling is de bestaande geschiedschrijving van Forum vanuit een Vlaams perspectief

te belichten. In *Forum*. Brieven, citaten, documenten en knipsels,⁶ wordt de *Forum*-geschiedenis vanuit een overwegend Nederlands perspectief gepresenteerd. Tot op heden is nog geen overzicht van archiefmateriaal beschikbaar dat een (ander) licht kan werpen op het Vlaamse aandeel in dit tijdschrift (en dat in het bijzonder de aanleiding tot de redactionele splitsing en opheffing van het periodiek in een breder en genuanceerder perspectief kan plaatsen). Net als het NVT-archief zullen de 't Fonteintje- en *Forum*-archieven online en in boekvorm of op CD-rom beschikbaar worden gesteld.

Het resultaat van de inventariserende tijdschriftenstudie kan ook aanleiding geven tot nieuwe editieprojecten en materiaal leveren voor tekstgenetisch onderzoek: deelarchieven (zoals van correspondenties) kunnen worden geëditteerd en geannoteerd, en onderzoek naar tekstversies die in periodieken zijn gepubliceerd en die later (eventueel gewijzigd) afzonderlijk zijn uitgegeven, kan variantenmateriaal opleveren voor poëtische, receptie-historische, biografische of andere literatuurwetenschappelijke bespiegelingen.

Vlaanderen heeft, wat het tijdschriftonderzoek betreft, een achterstand in te halen. Het CTB, en de

editiewetenschap in Vlaanderen in het algemeen, hebben zich voorgenomen naast nieuwe, wetenschappelijk betrouwbare leesuitgaven, geannoteerde en geëditteerde brievenverzamelingen (correspondenties van Stijn Streuvels, Karel van de Woestijne, Emmanuel de Bom, Maurice Gilliams) en systematische inventarissen van archivalia ook de aandacht te richten op de studie van literaire periodieken. De 'prioritaire samenwerking' (zoals gestipuleerd in het eerste CTB-kwartalrapport) met het AMVC-Letterenhuis, waar de meeste Vlaamse tijdschriftarchieven (van onder meer *Van Nu en Straks*, *De Boomgaard*, *Het Roode Zeil*, *Vlaamsche Arbeid*, *Werk*, NVT, en recent ook *Ons Erfdeel*) en aan tijdschriften gelieerde persoonlijke archiefmappen van schrijvers worden geconserveerd, kan onnoemelijk veel bijdragen tot de studie en kennis van de Vlaamse (of beter: de Nederlandstalige) literatuur. Het onontgonnen materiaal zal een nieuw licht werpen op de geschiedenis van onze literatuur. Dat filologische onderzoek begint bij een gedegen inventaris die op wetenschappelijke inzichten voortbouwt. Pas dan kunnen we aan de nieuwe literatuurgeschiedenissen werken en clichés corrigeren of nuanceren.

-> YVES T'SJOEN is als doctor-assistent verbonden aan de Vakgroep Nederlandse literatuur van de Universiteit Gent. Hij promoveerde op een historisch-kritische editie van de gedichten van Richard Minne.

CTB
Koningstraat 18
9000 Gent
België
tel: +32 (0)9 265 93 50
fax: +32 (0)9 265 93 49
web: www.kantl.be/ctb
e-mail: ctb@kantl.be

AMVC-Letterenhuis
Minderbroedersstraat 22
2000 Antwerpen
België
tel: +32 (0)3 222 93 20
fax: +32 (0)3 222 93 21
web: www.museum.antwerpen.be/amvc-letterenhuis
e-mail: amvc@cs.antwerpen.be

OPENINGSTIJDEN:
museum: dinsdag t/m zondag,
van 10 u. tot 17 u.
leeszaal: maandag t/m vrijdag, van
8.30 u. tot 16.30 u.
(gesloten op feestdagen)

1. Biografisch onderzoek, zoals de biografie van P. Benoit, samenstelling J. Dewilde en H. Sledsens, Tielt 2001.
2. Roger van de Velde, *De knetterende schedels*, ed. B. Kennis, Amsterdam/Antwerpen 2001.
3. Onder meer in *Van 'Arm Vlaanderen' tot 'De voorstad groeit'*. De opbloei van de Vlaamse Literatuur van Teirlinck-Stijns tot L.P. Boon (1888-1946), red. M. Rutten en J. Weisgerber, in de reeks 'Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden', deel X, Antwerpen 1988.
4. *In Opener dan dicht is toe. Poëzie in Vlaanderen 1965-1990*, red. H. Brems en D. de Geest, Leuven/Amersfoort 1991.
5. Onder meer S. Bakker, *Literaire tijdschriften van 1885 tot heden*, Amsterdam 1985; P. Calis, *Het ondergronds verwachten, Speeltuin van de titaantjes, De vrienden van weleer en Het elektrisch bestaan*, Amsterdam resp. 1989, 1993, 1999 en 2001; L. Ligtenberg en B. Polak, *Een geschiedenis van Propria Cures 1890-1990*, Amsterdam 1990; R. Aerts, *De letterheren. Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids*, Amsterdam 1997; deelstudies over *Forum*, *Barbarber*, *Tirade* en andere periodieken in de reeks 'MLT. Monografieën literaire tijdschriften'.
6. W. Mooijman (red.) en L. Mosheuvél (inl.), *Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 's-Gravenhage/Rotterdam 1969*.